

Димитър Кенанов (Велико Търново, България)

ПЕТИ МЕЖДУНАРОДЕН СИМПОЗИУМ ЗА ТЪРНОВСКАТА КНИЖОВНА ШКОЛА

С името на Велико Търново през XIII—XIV в. средновековната българска култура вписва златни страници в историята на човешката цивилизация. Озарени от светлината на извършените тогава прозрения, на търновската Света гора от 1971 г. по традиция се събират български и чуждестранни слависти и българисти, за да споделят научните си открития. Великотърновският университет „Кирил и Методий“ и Институтът по балканистика при БАН организираха от 6 до 8 септември 1989 г. поредните Пети международен симпозиум „Търновска книжовна школа. Паметници. Поетика. Историография“. В разискванията взеха участие учени от България, ГДР, ФРГ, Гърция, Западен Берлин, Италия, Полша, Румъния, Съветския съюз. Гост на симпозиума бе проф. д-р Р. М. Цейтлин, почетен доктор на Университета, поздравителна телеграма до участниците изпрати проф. д-р Гунар Сване, носител на Международната Евтимиевска награда на Университета.

На откриването приветствия поднесоха проф. Христо Христов, зам.-председател на Националният съвет за образование, наука и култура; проф. Страшимир Димитров, директор на Института по балканистика; Иван Димитров, председател на Общинския народен съвет — Велико Търново. В словото си проф. д-р Георги Данчев, ректор на ВТУ „Кирил и Методий“, отбеляза: „Петият международен симпозиум има широк тематичен спектър. Мнозина бяха инициаторите, които преди близо двадесетина години сложиха началото на поредицата от международни симпозиуми. Един от тях е проф. д-р Пеньо Русев, който, ако беше жив, щеше да е на 70 години. Той е един от първострантелите на Великотърновския университет и негов бивш ректор“.

На пленарното заседание бяха прочетени 4 доклада. Проф. Б. Райков говори за „Търново и Търновската книжовна школа в българските историографски съчинения от XVIII век“. „Къде са отишли парорийските ръкописи?“ — по тази изключително интересна тема проф. Х. Миклава проследи историята на два ръко-

писа — ГИМ, Москва, Хлудов, 237 и Виенски сборник, № 42. Чрез тях бе доказана връзката Парория — Зографски манастир на Атон и Търново. Свои наблюдения за мястото на Григорий Цамблак в балканската история представи ст. н. с. д-р Ю. К. Бегунов, а проф. Н. Райтер разгледа измеренията на балканския езиков субстрат.

Заседанията на симпозиума продължиха по секции: „Литературознание“, „Езикознание“, „История и археология“, „Културна история и изкуствознание“.

Първото заседание на секция „Литературознание“ бе посветено на светлата памет на проф. д-р Пеньо Русев. То бе открито с доклада на доц. Н. Дончева-Панайотова „Търновската книжовна школа в изследванията на проф. д-р П. Русев“. В много от представените разработки преобладаваше тенденцията да се въвеждат нови литературни паметници, да се настоява за неотложното им издаване. Това бе характерно за доклада на ст. н. с. Н. Драгова „Пак за законодателната книга на Търновската патриаршия“. През 1262 г. Търновският Номоканон е бил преписан за руската църква и след време същият текст ляга в основата на печатната славянска „Кормчия“. Наистина време е този важен паметник да застане в полезрението на българската наука, да бъде издаден и поставен в системата на старобългарските законодателни книги, чието начало е положено от първоучителя Методий.

Внасянето на Ерусалимския типик в българската църква бе свързано с преводаческото дело на стареца Йоан от Атон. В доклада на ст. н. с. Ст. Кожухаров авторът стига до такъв извод след наблюденията си върху „Типик“ № 13 от Библиотеката на гръцката патриаршия в Ерусалим („Ерусалимският типик и проблемите на Търновската школа“). Н. с. А. Милтенова представи неизвестни апокрифни сборници от XIV в. В опора на изложението се превърна ръкопис № 29 от манастира Савина, Югославия. Ст. ас. М. Шнитер се спира на проблемите на Евхология —

„За два Требника, свързани с традициите на Търновската книжовна школа“. Сторена бе съпоставка между текстовете на някои молитви и чинопоследования в два ръкописа — Требник № 35, XV в., Рилски манастир, и Великия требник на Киевския митрополит от 1540 г., Ватикана (Борг. илдр. 15). В подобен план бе съобщението на н. с. Е. Узунова „Проучване на търновската литературна традиция за състава на патеричите (По материали на Шуменския патеричен сборник от втората половина на XIV век)“. Върху археографски открития построена изложението си и Йером. П. Стефанов — „Неизвестен препис (ркл. 32 от Музей на Сръбската православна църква — Белград) от 1604 г. на Средецката служба за Иван Рилски“; н. с. М. Димитрова — „Из историята на триодните панегирици през XIII век“. Ст. н. с. Г. Нешев коментира поместената в кодекс от XVIII в. Инструкция на Римската конгрегация за разпространението на вярата (Национална библиотека, Рим), където подробно се описват някои еретически обичаи („курбани“) сред българското население.

В друго направление от работата на литературната секция се обхващаха теми от литературната история и поезика, от текстологията и изворознанието. Проф. К. Зеeman потърси мястото във византийската пилигримна книжнина на „Пътуване до Палестина“, приписвано на Константин Костенецки. Синкретичният характер, функционалното сближаване на жанровете с примери предимно от творчеството на Димитър Кантакузин — това бе проблемният кръг на проф. д-р Г. Данчев — „Симбиоза на жанровете в творчеството на някои писатели от Търновската книжовна школа“. Проф. д-р Г. Михайла изрази свои становища за изворите на „Похвално слово за Константин и Елена“ от Евтимий Търновски в светлината на новите изследвания. Изтъкнат бе с основание дометафрастовият облик на анонимното „Житие на Константин и Елена“ — един от основните литературни източници за Евтимиевото похвално слово. Доц. Н. Дончев в а-Панайотова се сприя върху ценните сведения на староруските летописи за Григорий Цамблак, където се документират моменти от житейския път на прочутия писател и църковен деец. „Творчески връзки между Патриарх Евтимий и Григорий Цамблак“ — под този наслов гл. ас. Д. Кенанов доказва текстови заемки от Евтимиевите жития за Петка Епиватска, Иван Рилски, Филодея Темнишка в произведения на Цамблак: „Похвално слово за Георги Победоносец“, „Предисловие и поучение към всички православни християни...“, „Похвално слово на преподобните и богоносни отци“ и други.

Опити за херменевтично разплитане на библейския метатекст в „Похвално слово за Евтимий“ от Григорий Цамблак бяха направени в два доклада — на проф. А. Коссова и ст. ас. К. Кабакчиев. В конкретното приложение на подобен стадиално-исторически ценностен подход е особено необходимо да се спазва принципът за мярката, за да не се затъмни непосредственият глас-послание на автора

към времето, на автентичната семантична атмосфера в художествения текст. Същевременно задължително е да се отчетат извънбиблейските литературни източници (в случая — Григорий Ниски, Йоан Лествичник и др.). Гл. ас. М. Байчева проследи в съпоставителен план художествения хронотоп в агиографията на славянския Югоизток от периода на „плетение словес“. Н. с. П. Байчева разкри черти от традициите на Евтимиевата литературна школа в Молдова през XVI век чрез делото на летописеца Макарий. Гл. ас. П. Димитров потърси значението на неомъченичката проблематика при формирането на балканския тип култура, а Ил. Пехливанов обвързва творческата дейност през Възраждането на отец Матей Преображенски със заветите на Търновската школа. В близки тематични пространства бяха наблюденията на ас. В. Янкова — „Цикълът български аскетически жития и търновската агиографска традиция (XIII—XIV в.)“ и на ас. В. Грудков — „Михаил Воин в агиографията на XIII—XIV век“. Ст. н. с. К. Мечев направи обща характеристика на Анонимната българска хроника от началото на XV век. Проф. Я. Мозиос осветли съдбата на средновековните жанрове в художествената проза на XVII век.

Разнообразна бе съдържателната насоченост и на докладите в секция „Езикознание“. И все пак тук се открих интересът към преводаческото изкуство на среднобългарските книжовници: проф. Й. Русек — „За славянския превод на „Паренесиса“ от Ефрем Сирин“ (по ръкописи от БАН — София, и Рилския манастир); гл. ас. М. Спасова — „Среднобългарският превод на 16 Слова на Григорий Богослов“ (върху основата на Сборник № 210. III от университетската библиотека в Лвов); гл. ас. Д. Дуников — „Среднобългарско евангелие — кратък апракос от сборката на Н. К. Николски“; ст. н. с. Б. Христова — „Към въпроса за преводаческото изкуство на Търновската книжовна школа“ (Житие на Йоан Златоуст — ГПБ, Ленинград, М. Погодин, 770; Житие на Антоний Велики — НБКМ, София, № 1045, Слепченски сборник); доц. М. Тихова — „Към преводите на Търновската книжовна школа“ (Римски патерик); И. Марчевски — „Лексикално-генетивен анализ на класическите извори на исихастите в старобългарски превод (Върху примери от патристическите слова за Преображение Христово)“; ас. Е. Соллак — „Към историята на новобългарския превод на Библията“.

Друга група езиковеди бяха обединени от общите си стремежи да проникнат в дълбините на лексикологията, морфологията, топонимията на среднобългарския език: проф. А. Давидов — „Григорий Цамблак и старобългарската лексикална традиция“; Ц. Досева — „Лексиката на Новгородските минени“; гл. ас. М. Мъжлєкова — „Среднобългарска (и старобългарска) лексика в съвременните български диалекти (Според материали от произведения на Григорий Цамблак)“; гл. ас. П. Ко-

в а ч е в а — „Отглаголните съществителни с наставка *ниче/-енне* в „Житие на Стефан Де-чански“ от Григорий Цамблак“; Бл. Ш а л а м а н о в — „Из лексиката на Иван-Алекса-ндровия сборник от 1348 г.“; н. с. Т. М о с т р о в а — „Имена за лица от глаголна основа в два търновски паметника от XIV век“ (Теодосиева „Лествица“ от 1364 г. — Рилски манастир, Манасиева хроника); проф. Н. К о в а ч е в — „Грамотите на Иван Александър, Иван Шишман и Евтимиевата книжовна школа“; гл. ас. М. А н г е л о в а - А т а н а с о в а — „Някои наблюдения над географската терминология и топонимията в произведения на писателите от Търновската книжовна школа“.

На езиковедската секция бяха застъпени проблемни области из света на археографията, на Евтимиевата езикова реформа. Доц. Ал. Н а у м о в поднесе нови вести за търновската традиция в кирилските ръкописи по полските земи, а Ал. П а с к а л, основавайки се на впечатленията си за повече от 200 ръкописа в Москва и Ленинград, доказа решаващата роля на манастирските книгописни центрове в Молдова през XV—XVI век за разпространението на паметниците от Търновската школа. Доц. Ив. Б у о к л и е в в доклада си „Лингвистичните идеи на Константин Костенечки“ откри у него наличието на безупречен графемологичен метод за описанието и регулирането на един писмен език. Шест произведения на българския химнописец Ефрем от XIV в. бяха анализирани от доц. И. Х а р а л а м п н е в — „Химнописецът Ефрем и езиково-реформаторските традиции на Евтимиевата Търновска книжовна школа“. Проф. Е. Д ъ о м и н а се включи с историографското си съобщение „Новобългарската версия на „Житие на Петка Търновска“ от Патриарх Евтимий в трудовете на руските филолози от XIX век“.

В секция „История и археология“ бяха въведени нови материали и факти за средновековната българска история, за материалната и духовната култура. В доклада „Кой е „багренородният“ цар Михаил в скалния надпис при с. Рояк, Провадийско?“ проф. д-р. Й. А н д р е в предатара надписа от 1252/1253 г. на 1302—1303 г., доказвайки, че в текста става дума за багренородния Михаил, син на цар Константин-Асен и царица Мария. Доц. К. П о п к о в с т а н т и н о в допълни с епиграфски данни историята на култа към Дева Мария — „Почитането на Богородица в средновековна България (По епиграфски данни от XIV век)“. Н. с. К. Т о т е в анализира особеностите на стегитовите икони от търновската лавра „Св. 40 мъченици“. В тая тематична област се срещаша и обобщаващи изложения, предшествувани от издирвателски разкрития: доц. Я. Н и к о л о в а, М. Р о б о в — „Теодосиевата школа в Килифаревския манастир в светлината на археологическите проучвания“; М. Р о б о в — „Материали, свързани с просветния и книжовен живот в Килифаревската школа на Теодосий Търновски“; П. С л а в ч е в — „Хронология и характеристика на материалната култура от средновековно Търново“; гл. ас. Т. О в ч а р о в — „Находки от кост и рог от времето на Търновската книжовна школа“; К. Д о ч е в — Антиеретическите събори в Търново през 50-те години

на XIV в., отразени в монетосеченето на цар Иван-Александър“; И. Б и л я р с к и — „Погановският поменик като извор за историята на Второто българско царство“; Р. А н ч е в а — „Дворецът в Търновград. Към проблема за плано-композиционната му структура и пространствено изграждане“.

Някои историографски въпроси, обликът на българската държавност и нейната структура, известността на Търновград през вековете бяха предмет на обсъждане в разработките на О. Д у б о в и к — „Търново като център на българската държавност в българските исторически съчинения от XVIII в.“; проф. В. Т ъ п к о в а - З а и м о в а, Р. З а и м о в а — „Търново в западната хуманистична книжнина от XV—XVII век“; проф. Д. Г о н и с — „Търново и крайбрежните митрополии и архиепископии (Варна, Месемврия, Созопол, Анхиало) през XIV век“; н. с. Д. К а р а д ж о в а — „Търново и Търновско в приписките на българските ръкописи от XIII—XVIII век“; Б. Б е ш е в л и е в — „Представянето на Велико Търново в старите печатни географски карти от XVI—XIX век“; ас. К. П е т к о в — „Бележки върху социалната терминология на някои среднобългарски паметници“; гл. ас. И. Л а з а р о в — „Индивидуалност и детерминация в творчеството и социалното поведение на писателите от Търновската школа“; ст. ас. П. П а в л о в — „Бележки към политическата история на България през XIII—XIV в.“ ас. Н. П р о д а н о в — „Васил Сл. Киселков (Към историята на изследванията върху Търновската школа)“. Ст. н. с. Ф. Ш а б у л д о коментира въпроса за поканата към Киприан да заеме митрополитския престол на Русия в навечерието на Куликовската битка. Проф. Г. П о д с к а л с к и представи проект за написване История на средновековната българска теология (864—1395).

Научни приноси бяха постигнати и в секция „Културна история и изкуствознание“. Ст. н. с. Е. Т о н ч е в а обвърза полиелейните припели в ръкопис 928 от Атинската национална библиотека от XV в. (Исайева антология) с хинографската творческа активност на Патриарх Евтимий. Ст. н. с. Е. Б а к а л о в а разкри мястото на Цамблаковото „Мъчение на Йоан Нови Сучавски“ в румънската монументална живопис от XVI—XVII век. За сцените от цикъла на утринните неделни евангелия и за патронната сцена в търновската църква „Св. Петър и Павел“ говориха н. с. Г. Г е р о в и З. Ж д р а к о в а, а за стенописите в Мъглижкия манастир — Ив. М а т е в.

От проф. М. Б ъ ч в а р о в и проф. Н. К о ч е в бе внесен доклад за творчеството на Григорий Палама и значението му за среднобългарската духовна култура. За равнището на философската култура в Търновската книжовна школа доц. Е. Д а н к о в защити свои виждания, а Б. Н и к о л о в а се спря на въпроса за интелектуалите през XIV в.

В един обзор не е възможно да се обхване пълнотата на научната проблематика, да се предадат оживените дискусии на Петия международен симпозиум във Велико Търново. Своеременно публикуване на десетките изследвания ще затвърди важното етапно значение на поредната медиевистична среща в старопрестолния град край Янтра.